

Byzantion'dan Constantinopolis'e İstanbul Kuşatmaları

Editörler
Murat Arslan ve Turhan Kaçar

İSTANBUL
ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

Byzantion'dan Constantinopolis'e
İstanbul Kuşatmaları

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları no 35

İstanbul Araştırmaları Dizisi 7

1. Baskı: İstanbul, Ocak 2017

ISBN 978-605-4642-67-0

Editörler: Murat Arslan, Turhan Kaçar
Yayına Hazırlayan: Fatih Yılmaz, Gülru Tanıman
Redaksiyon: TMP Duggan, Erkan Kurul, Mahmut Demir,
Özge Acar, Şenkal Kileci, Mesut Kınacı, Emine Bilgiç

Grafik tasarım: Timuçin Unan + Crew, www.timucinunanandcrew.com
Grafik uygulama: Elif Rifat
Renk ayrımı ve baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No:3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat:2
34310 Haramidere / İstanbul Tel: 0212 412 17 00 Sertifika No: 12026

© Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü
Meşrutiyet Caddesi No. 47, 34443, Tepebaşı - Beyoğlu / İstanbul

www.iae.org.tr

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Bilimsel araştırmalar ve tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

KONSTANTINOPOLIS'TEN KONSTANTİNİYYE VE İSTANBULA: FETİH (1453)

Feridun M. Emecen*

I. Konstantinos tarafından “*ilk Hıristiyan imparatorluğun başkenti*” olarak kurulan Konstantinopolis veyahut halkın deyimiyle polis (İs tin polis/İstanbul), özellikle İslam dünyasında tarih boyunca manevi açıdan son derece önemli kutsal bir hedef olmuştur. İslam kaynaklarında “*Konstantiniyye*” olarak geçen bu şehrin fethi, mukaddes bir amaç olarak mutlaka gerçekleştirilmesi gereken bir dini vazife gibi algılanmıştır. Bu algı çeşitli unsurlarla bezenmiş olarak Osmanlı Türklerinin zihin dünyalarında da yer bulacaktır. İslami fetih geleneğinden beslenen Osmanlı Türkleri bu alınamaz surlarla muhkem durumdaki efsanevi başkenti kısa sürede başlıca hedef seçmekte gecikmeyeceklerdir. Onlar, Bizans’ın yahut bugün yaygın adıyla Bizans’ın hemen yanı başında küçük bir Türkmen beyliği olarak çıkmış ve kısa sürede Balkanlara geçerek yeni bir devletin temellerini atmayı başardıktan sonra, 1300’lü yıllardan başlayarak 1450’lere kadar geçen süre boyunca iyice yıpranmış ve küçülmüş, adeta merkezi/başkenti dışında herhangi bir etkin emperyal gücü kalmamış Bizans’ı kendi “*denizi içinde*” hapsedtiği “*bir ada*” haline getirmişlerdi. Zaman zaman abluka altına alınan, ilki 1395’de ikincisi 1422’de neredeyse düşmekten son anda kurtulan Bizans’ın başkenti için son sahne, II. Murad’ın oğlu olup bir ara babasının iç siyasetinin bir piyonu haline gelen ama bunun farkına vararak devleti güçlü bir imparatorluğa dönüştürmeyi planlayan, böyle bir ulvi gaye için Doğu ve Batı dünyasında çok iyi bilinen, manevi değeri yüksek olan “*Konstantiniyye*”yi almayı büyük bir hırsıyla arzulayan II. Mehmed’in 1451’de ikinci defa tahta çıkışıyla açılacaktır¹.

Osmanlı Devleti’nin yeni hükümdarı II. Mehmed, ikinci defa tahta cülus ettiğinde kurmayı tasarladığı kuvvetli bir merkezi güce sahip “*imparatorluğu*” için ilk işi olarak Bizans’ın başkenti Konstantinopolis’in fethi maksadıyla sür’atle hazırlıklara girişti. Onun bütün askeri ve teknik hazırlıkları Edirne’de gerçekleştir-

* Prof. Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul. femecen@29mayis.edu.tr

diği bilinmektedir. Daha önce Rumeli hisarını inşa ettirerek Boğaz'ı kontrol altına almıştı. Bu durum onun önemli bir stratejist olduğunun ilk ciddi belirtisiydi. Ayrıca en büyük silahı, o dönemlerde henüz yeni yeni yaygınlaşan ve kale kuşatmalarında kullanılan toplar olacaktır. Çağının en modern silahlarını temin edip büyük toplar döktü. Bu topların bazılarının planlarını bizzat kendisi çizdi, yapımlarında ise hem yabancı hem de yerli ustalar görevlendirildi. Bilhassa Macar veya Eflak asıllı olduğu üzerinde durulan Urban'ın yapımına katıldığı büyük top, devaşa boyutlardaydı ve çağının yegâne büyük silahıydı, 600 kg'lık taş gülle atacak ölçüdeydi, uzunluğu sekiz metreyi buluyordu². Fakat asıl önemlisi çeşitli çapta fazla sayıda topun hazırlanmış olmasıydı. Bu toplar dünya savaş tarihinde ateşli silahların karma biçimde özel bir atış tekniğiyle ilk defa kullanılacaktı³.

Teknik beceri gerektiren bir diğer önemli hazırlık deniz gücünde kendisini gösterdi. İstanbul'un sadece karadan kuşatılarak alınamayacağı zaten öteden beri biliniyordu ve onun can damarı olan deniz yollarını da kesmek gerekiyordu. II. Mehmed, Gelibolu'da irili ufaklı yeni gemiler inşa ettirdi, gemi sayısı yüzü geçmişti. Bunların bazıları 1452 Ağustosunda tamamlanan Boğaz'daki Rumeli hisarının yapımı sırasında, Boğaz'ın gözlerden uzak gizli koylarında da yapılmıştı. Çağdaş bir gözlemci bu duruma açık şekilde atıf yapar⁴. Onun anlattıklarından anlaşıldığına göre, karadan yürütülecek ve Haliç'e aktarılacak bir kısım gemilerin hazırlıkları daha bu sırada başlatılmıştı. Bugünkü Beşiktaş koyu veya Kabataş tarafı (Çifte Sütunlar) gemilerin çekileceği yerin başlangıç noktası olacaktır⁵. Buna karşılık gemi yapımındaki zorluklar gerekçe gösterilerek yeni gemilerin inşasının zor olduğu, Osmanlı kaynaklarındaki gemilerin çekildiği güzergâhı tanımlamak üzere kullanılan "*Galata ensesinden*" tabirinin dar manada yorumlanarak bunların Tophane'den bir gecede çekilip Haliç'e indirildiği yolundaki eski bilgiler, garip şekilde bugün hâlâ bazı çalışmalarda revaç bulmaktadır⁶.

Kuşatmanın tanığı bir Osmanlı tarihçisi, Osmanlılar ile Bizanslıların arasındaki sulhün bozulmasını, Rumeli hisarının yapımı sırasında yiyecek teminiyle ilgili bir küçük çatışmaya bağlar: Bu çatışma iki taraf arasındaki barışı bozmuştur ve II. Mehmed gelen elçilere, bu çatışma için özür dileyen imparatorun bu özrü-

2 Emecen 2012a, 195–198.

3 De Vires 1997, 343–363.

4 Anonym. 57.

5 Çifte sütunların Kabataş'ta mı; yoksa Beşiktaş'ta mı olduğu yönünde lüzumsuz tartışmalara gerek yoktur. Kesin yeri tespit edilmedikçe burası için Kabataş-Beşiktaş hattını göstermek daha temkinli bir yaklaşım olur.

6 Tansel 1953, 77–78; Dirimtekin 1976, 169–170; Ak – Başar 2003, 54; Bostan 2009, 86.

nü kabul etmediğini ifade etmiştir. Ona “*ya kaleyi vermesini ya da sonunun kötü olacağını*” söylemiştir⁷. Bu ifadeler bir savaş bahanesinin ötesinde II. Mehmed’in kararlılığının açık bir göstergesi olmuştur. İçinde yine de bir ümit taşıyan Bizans imparatoru XI. Konstantinos ise bu hadiseden sonra artık kaçınılmaz bir yola girildiğinin farkına varmıştır. Nitekim az sonra II. Mehmed 30.000 kişiyle İstanbul surlarında bir keşif harekâtı yapmış, Karadeniz’den Marmara’ya geçmeye çalışan gemilerin bazılarını top ateşiyle batırmıştır.

Öte yandan Osmanlı kurmay heyeti, Bizans’a yardım için Batı’dan çok güçlü bir destek gelmeyeceğini de anlamıştı. Gerçekten II. Mehmed’e casusları, 1439’daki Katolik Ortodoks birleşmesinin ölü doğmuş bir anlaşma olduğunu, zor durumdaki imparatorun son bir gayretle Papaya başvurarak Ortodoks kilisesinin Vatikan ile birleşmeye hazır olduğunu bildirdiğini söylemişlerdi. Nitekim bu birleşme uyarınca gelen yardım, Kardinal Isidor başkanlığında küçük bir Napoli okçu birliğinin içinde bulunduğu bir gemiydi. Ocak 1453’te ise 400’ü Cenovalı 700 adamıyla Cenovalı savaşçı Guistiniani şehrin savunmasına katılmak için yola çıkacaktı⁸.

II. Mehmed için önemli olan devrin şartlarına göre çok iyi tahkim edilmiş uzun şehir surlarının durumuydu; bunların aşılması için özel bir plan hazırlamak gerekiyordu. Kara birliklerini 5,5 km uzunluğunda olan ve Marmara Denizi kıyısında Yedikule/Altıncapı’dan Haliç’e uzanan kesimde yerleştirecekti. Fakat Haliç’in karşı tepelerini göz ardı etmiyordu. Haliç kıyısındaki daha zayıf surlara karşı Galata tepelerinde özellikle havan toplarıyla güçlendirilmiş bir askeri birlik koyacaktı. Kara surları boyunun belirli bir yere kadar olan kesiminde içi su dolu hendekleri vardı. Bunları toprakla doldurmak gerekecekti, hendek olmayan ve daha engebeli bir arazi boyunca Haliç kıyılarına uzanan kara suru önünde esas yığınağı yapmayı planlamıştı. Burayı yıprattıktan sonra ağırlığı Topkapısı ile Edirnekapısı arasında ortadan bir de derenin (Bayrampaşa/Lycus deresi) geçtiği kesime verecekti. Haliç’e Marmara tarafından girilen kesimde kalın bir zincir çekildiğini biliyordu. Bu bakımdan içerideki limanda bulunan Bizans ve Latin gemilerinin daha da hareketsiz kalmalarını temin etmeye çalışacaktı. Marmara Denizi’ne bakan surlar boyu ise donanmaya bırakılacaktı. Çifte Sütunlar mevkiinde üslenmiş olan donanmanın asıl görevi denizden gelebilecek yardımları önlemektir. II. Mehmed ayrıca, Haliç’e girebilmek için çığırın sayılabilecek bir planın hazırlıklarını çok önceden yapmıştı. Bazı gemileri Beşiktaş veya

7 Tursun Bey 46–47.

8 Emecen 2012a, 204–213.

Dolmabahçe koyundan dereyi izleyerek⁹ Haliç'e indirme niyetindeydi ve bunun için kuşatma sırasında her şey çok önceden zaten hazırlanmış durumdaydı. Bu son derece dikkatli düşünülmüş planların kendi askerinin maneviyat ve morali-ni artıracaklarını, buna karşılık surların arkasında bekleyen müdafilerin savunma gücünü ve tahammülünü kıracağını dahi düşünmüştü. Bütün hedefi ise şehrin bir barış yoluyla ele geçirilmesi değil daha büyük bir şan şeref kazandıracak olan kılıç gücüyle alınmasıydı. İslami kaidelere göre imparatora teslim olma teklifini elbette yapacaktı, fakat imparatorun inatçı ve mücadeleye azimli tavrı, söz konusu niyeti için ona büyük kolaylık sağlayacaktı. Bu durum şehrin fethine karşı çıkan muhaliflerin susturulması için de önem taşıyordu.

Bizzat veziriazamı olan Çandarlı Halil Paşa'nın başını çektiği muhalifler, bu hareketin Batı'da büyük bir tepkiye yol açacağını ve yeni bir Haçlı seferi tehlikesinin belirlediğini ona söylüyorlar ve bu işten vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Öyle ki bazı ulema, apokaliptik temaları öne sürerek şehir fethedilirse "*kıyametin kapılarının aralanacağını*" dahi dillendirmekteydi. Rumeli uç beylerinin bir bölümü de Edirne'nin gaza merkezi olmaktan çıkacağını, güçlerinin, bağımsız hareket etme kabiliyetlerinin, akınlarının artık sona ereceğini ve İstanbul merkezli bir imparatorluğun eli kolu bağlı askerleri olma durumuna düşeceklerini anlayıp muhaliflere destek veriyordu¹⁰. II. Mehmed bir taraftan yoğun askeri hazırlıkları gerçekleştirirken diğer taraftan bu muhaliflerini ikna etmeye çalışıyor, yanına getirttiği ulema, derviş, tarikat şeyhleriyle manevi açıdan aldığı meşru gücü âdeti sergiliyordu. Her kesim tarafından tanınan ve saygı duyulan büyük sufi Akşemseddin zor anlarda onun en büyük destekçisi olacaktı.

Kararlılığını açık şekilde Edirne'de yaptığı bir toplantıda bütün kesimlere gösteren ve muhaliflerinin de gönlünü almayı başaran II. Mehmed, Edirne'den İstanbul'a hareket ettiğinde 100.000 dolayında insan gücü toplamıştı. Fakat bunların hepsi muharip güçler değildi. Seçkin askerleri olan kapıkulları ve yeniçerilerinin sayısı zaten 10.000'i bulmuyordu. Ordunun en profesyonel askerleri bu gruptu. Yeniçeriler yaya askeri olarak bir bölümü daha o zaman elde taşınan ateşli silahlarla da teçhizatlıydı. Bunlar ilk "*tüfekli birliklerdi*". Kapıkulu kuvvetleri ise atlıydı ve padişahın yakınından ayrılmazlardı. Bu özel yetiştirilmiş daimi askeri güç, muharebelerde en son nihai darbeyi vurmaya üzere eğitilmişti. En önde çarpışan ve hayatlarını hiçe sayan yaya birlikler kılıç kalkan ve mızraklarla dona-

9 Derenin adı kaynaklarda Kozluca Pınar veya Kozluca Dere diye geçer (Neşri *Cihan-nüma* 691). Bugün Şişli/Bomonti kesiminde Cevizdere denilen bir cadde adı dikkati çeker. Bu iki adın birbirinin aynı olduğu söylenebilir. Bunun Kasımpaşa Deresi'nin bir kolu olma ihtimali de mevcuttur.

10 Emecen 2012a, 76-78.

tılmış olan azapları. Bunların sayılarının da 15.000 dolayına ulaştığı sanılmaktadır. Diğer birlikleri eyaletlerden gelen atlı askerler oluşturuyordu ve bunlar da 20.000 civarındaydı. Batılı kaynaklarda Osmanlı ordusunun sayısının çok kalabalık gösterilmesinin (en iyimser tahminle 300.000 rakamı verilir) hiçbir tarihi değeri yoktur. Osmanlı resmi defterleri savaşa çıkarılacak asker sayısının XV. ve XVI. asırlarda azamî 50.000/60.000 dolayında olduğunu açık şekilde gösterir. Muharip olmayan geri hizmet bölükleri içinde özellikle 1500 kadar Sırp, Alman, Bohemya ve Macar asıllı tünel kazan bir grubun var olduğu da tesbit edilmektedir¹¹. Surların tahribinde bu tünel kazıcılarının çok önemli rolü olacaktır. Bütün bu kuvvetler, eli silah tutan 30.000 kadar Bizanslı müdafî ile savaşacaklarının farkındaydılar. Bunlar arasında 8000–9000 kişi profesyonel askerlerden oluşuyordu. Ayrıca hiç şüphesiz müdafaada bulunanların sağlam surlar dikkate alınırca saldıranlara karşı en az bire beş üstünlüğü de söz konusuydu. Ancak uzun surlar her yere yeteri kadar asker sevkini geciktiriyordu, bununla birlikte Osmanlı hücumları da dağınık değil belirli noktalarda toplanmıştı. II. Mehmed'in planlamalarında en önemli sıkıntıyı muhtemelen sur boyuna göre asker sayısının yetersizliği teşkil etmiş olmalıdır.

Öte yandan imparator ve kurmayları, ilk andaki Türk saldırısı karşısında surlarda müdafa hatlarını şöyle oluşturmuştu: Marmara'dan itibaren Porte Aurea (Altınkapı) Andronicus Cantacuzenus'a; Yedikule, Venedikli Catarina Contarini'ye; Porte Aurea'dan Pegae Kapısı'na kadar Cenovalı Maurizo Cattaneo'ya; Pegae Kapısı (Silivrikapı) Nikolo Goudeles ve Battista Gritti veya Nicolo Mocenigo'ya; Polyandrio (Myriandrio/ Mevlevihane/ Mevlanakapı) kesimi Cenovalı Paolo, Troilo ve Antonio Bocchiardi kardeşlere; St. Romanus (Topkapısı) ise Giovanni Cantacuzenus'a tevdi edilmişti. En önemli bölge olarak görülen Topkapısı/Hücumkapısı ile Charisius (Edirnekapı) arası bizzat imparatora bırakılmıştı; sonra bu kesimin sağ yanında Giustiniani ve 700 adamı konuşlanmıştı. Edirnekapı'da Bizanslı Leontaris Briennio ve Venedikli Fabrizo Corner bulunuyordu. İmparatorluk sarayı kapısı önce Dolfın Dolfın, sonra da Giovanni Loredan adlı Venediklilere bırakılmıştı. İmparator sarayının müdafaası ise önce bizzat XI. Konstantinos, sonra Venedik balyosu Girolamo Minotta ile Giovanni Giorgi'deydi. Caligaria (Eğrikapı) kesimi, Bizanslı Theodoro Caristeno ile Emanuele Goudeles, Leonardo de Langasco, Gerolamo Italiano adlı Cenovalıların muhafazasındaydı. Buradan Haliç'e kadar Teofilo Palaiologus ile bir Venedikli ve bir Alman (Giovanni Alemanno) yer alıyordu. Xyloporta'da (Tahtakapı) Bizanslı

11 Anonym. 57. Asker sayılarıyla ilgili bk. Emecen 2012a, 228–232.

Manuel Palaiologus; Kynegion Kapısı'ndan Fener Kapısı'na kadar da Gabriel Trevisan, beraberindeki 400 Venedikli ve Nicolo da Drivasto yerleşmiş durumdaydı. Haliç boyunca müdafaada görevlendirilenler ise Fener'den Porta Basilica'ya kadar Ludevico ve Antonio Bembo ile 150 Venedikli asker; Porta Basilica'da bizzat Notaras ve beraberindeki 100 (bazı kaynaklarda 500) Bizanslı, Latin süvari idi. Yine St. Teodosia ile Ispigas kapılarında Bizanslı kumandanlar vardı. Kardinal Isidoro ve Sakızlı Leonardo Sarayburnu bölgesinde 200 adamıyla tertibat almıştı. Hipodromun altındaki kıyıda Pere Julia komutasında Katalan grubu bulunuyordu. Muhtemelen Langa Limanı kesiminde (Eleutherius Limanı) Şehzade Orhan ve beraberindeki Türkler yer almıştı. Narlıkapı tarafında Jacobo Contarini vardı. Bin kişilik bir seyyar birlik Demetrius'un kumandasında şehirde dolaşacaktı.

Kuşatma sırasında bu birliklerin mevkiileri saldırı yapılan mahallere göre değişecektir. Özellikle Türk hücumlarının yoğunlaştığı Mesoteichion ana savunma hattını oluşturacaktı. Öte yandan on gemi Haliç'in ağzına gerilen zinciri korumakla görevlendirilmişti. Bunların beşi Cenova, üçü Girit, diğer ikisi ise Bizans ve Ancona gemileriydi. Bu filo söz konusu zinciri geren Cenovalı Bartolomeo Soligo'nun emrindeydi. Zincir 2 Nisan'da St. Eugenius (Yalıköşkü veya Bahçekapı) civarındaki Centenarium Kulesi'nden (Sirkeci'de eski askerî sevkiyat binasının yerinde) karşı tarafta Galata Kalesi'ndeki bir kuleye (muhtemelen Yeraltı Camii'nin bulunduğu yer) kadar çekilmişti¹². Tarihçi Kritovulos ise zincirin Galata Tersanesi'nden Eugenius Kapısı'na gerildiğini ve "*Khrysoun Keras*"ın (yani Altın Boynuz/Haliç) en dar yerinden kapatıldığını bildirir ki, bu bilgi daha doğru olmalıdır¹³. Bazı kaynaklarda ise "*Sarayburnu'na gelmeden bugünkü Sirkeci civarında Sarayburnu'ndaki Yalıköşkü Kapısı'nın yanındaki St. Eugenius Burnu'yla Tophane'de Mumbane Burnu'nun bulunduğu Galata surlarındaki St. Croix Kulesi arasına çekilen zincir hattından*" söz edilir¹⁴. Bu durumda 780–800 metre mesafe arasına çekilen zincirin Sirkeci tarafındaki yerinin belli olmasına rağmen karşı tarafta nereye bağlandığı tam olarak açığa kavuşmamaktadır. Bunun Galata surlarının deniz ucundaki bir kule olabileceği söylenebilir. İtalyan hekim ve kuşatma günlüğü yazarı Barbaro bunun iri ve yuvarlak ağaçların birbirine demir kancalarla bağlanması ve yine demir bir zincirle sarılması sonucu oluşturulduğunu beyan eder¹⁵. Yıllar sonra Osmanlılar bu zinciri Zaporog Kazaklarının baskı-

12 Pertusi 2004, 303.

13 Kritovulos 119.

14 Runciman 1972, 142; Dirimtekin 1976, 143.

15 Barbaro *Ruzname* 30.

nını önlemek için İstanbul Boğazı'nın Karadeniz tarafındaki girişini kapatmakta kullanacaklardı¹⁶. Haliç'in ağzına çekilen zincir hattının arkasında ise çeşitli türden gemiler yer almaktaydı. Barbaro, limandaki zincirin iç tarafında direkleri üzerinde sepet şeklinde gözetleme yerleri bulunan 17 gemi, üç Tuna kadırgası, iki küçük Venedik kadırgası, imparatora ait silahsız beş kadırganın yerleşmiş olduğunu, ayrıca birçok da silahsız geminin sahilde yattığını belirtmektedir¹⁷.

Şehrin Fetih Kronolojisi

II. Mehmed, Edirne'den İstanbul'a hareket etmeden önce önden gönderdiği birliklere, geçilecek yolların bakımını yaptırdı. Özellikle Edirne'den yola çıkarılan devasa top 30 araba, 60 manda ile çekiliyordu. Diğer toplarla birlikte çağının en gelişmiş ateşli silahları iki ayda İstanbul surları önüne getirildi. Kendisi ise 23 Mart 1453'te Edirne'den hareket etti. Nisan ayı başında kentin önlerine ulaştı. Başkentlerinin yeni bir tehdit ile karşı karşıya olduğunu çok önceden beri bilen Bizanslılar şehri muhafaza için büyük bir hazırlık içine girdiler. Bu arada kendilerine Venedik'ten Cenova'dan ve diğer bazı Hıristiyan devletlerden yetersiz de olsa asker, teçhizat ve silah yardımı da ulaşmıştı¹⁸.

2 Nisan'da Venedikli Bartolomeo Soligo Haliç'in ağzına zincir gererek iç limana girişi kapattı. Liman içinde 17 gemi, 3 Tuna kadırgası, 2 küçük Venedik kadırgası, imparator Konstantinos'a ait silahsız 5 kadırğa ve irili ufaklı yük gemileri bulunuyordu. Aynı gün Osmanlı öncü birlikleri surların önünde görüldü.

5 Nisan'da II. Mehmed otağını Bayrampaşa Vadisi'nin sol tarafındaki tepede (Maltepe) kurdu. Osmanlı askerleri surları çepeçevre kuşatma altına aldı. Biri 8 metrelik uzunlukta devasa üç büyük top ve diğerleri muhtelif boyda toplardan oluşan 9 veya 14 batarya, yürüyen kuleler ve diğer kuşatma aletleriyle birlikte surların önüne yerleştirildi.

Osmanlı askerleri Haliç'ten Yedikule'ye kadar uzanan çoğu yerde üç duvarla korunan ve Yedikule-Topkapı arasında derin bir hendek kazılmış olan sur boyuna yerleşti. Kuşatma planlarını bizzat kendisinin yaptığı anlaşılan II. Mehmed askerlerinin yerleşeceği yerleri tespit etti. Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa ile Mahmud Paşa'nın kumandasındaki birlikler, Topkapı-Yedikule arasındaydı. Rumeli Beylerbeyi Karaca Paşa Haliç'ten itibaren Tekfur Sarayı ve Eğrikapı arasına mevzilenmişti. Merkezde Edirnekapı ile Topkapı arasında padişahın kendisi ve Ve-

16 Zinkeisen 2011, 343.

17 Barbaro *Ruzname* 34-35.

18 Kuşatma ve hazırlıklarla ilgili bk. Hanak - Philippides 2011.

ziriazam Çandarlı Halil Paşa ile diğer vezirler merkez birlikleri, yani yeniçeri ve kapıkulu süvarileriyle yer aldı. Zağanos Paşa emrindeki kuvvetler ise Beyoğlu ve Kasımpaşa sırtlarına yerleşmişti. Bunların hedefi Haliç surlarıydı. Baltaoğlu Süleyman Bey idaresindeki Osmanlı donanması Marmara surları boyunda hareket halindeydi ve donanma Haliç'e saldırmak üzere faaliyet icra edecekti.

II. Mehmed buna karşı Bizans imparatorunun savunma güçlerinin merkezini Topkapı-Edirnekapı arasında olacağını hesaplamıştı. Gelen haberlere göre imparatorun yanında bulunduğu yerin sağ tarafında 700 adamıyla Cenovalı savaşı Giustiniani bulunuyordu. Venedik temsilcisi Minotto ve yardımcıları Tekfur Sarayı (Blachernae) savunmasını üstlenmişti. Şehrin belli başlı kapılarından dördünün muhafazası dört Venedikli kumandana verilmişti. Marmara sahillerindeki surlarda daha az asker vardı. Langa Limanı Bizans'ta yaşayan Osmanlı hanedanına mensup Şehzade Orhan ve yanındaki küçük bir Türk birliğince muhafaza edilmekteydi¹⁹. II. Mehmed özellikle bu taht iddiacısı olabilecek akrabasının Bizans'ın yanında yer almasından dolayı çok öfkelenmişti. Aldığı duyular, kuşatma arifesinde Bizans'ta önemli hazırlıklar yapıldığı, hatta Hıristiyan dünyasından yardım alınabilme ümidiyle daha önce kararlaştırılmış olan Katolik-Ortodoks birliğin resmen gerçekleştirildiği, ancak bu durumun Ortodoks Konstantinopolis halkı arasında büyük bir tepkiyle karşılandığı yolundaydı²⁰. Hatta böyle bir birleşme yerine Türklerin idaresine taraftar olanlar bile vardı ve bunlarla da muhtemelen bir irtibat kurmuştu.

Bununla birlikte şehir içindeki gruplar ve hizipler, ortak tehlike karşısında birleşmekten başka bir çare göremiyorlardı. Kapıya kadar gelen savaşın heyecanı ve kuşatma ahvali, Türk idaresine taraftar olanların fikirlerini tam anlamıyla unutturdu. Osmanlı ordusu şehir surları etrafında görününce durumun vehameti anlaşıldı. Kurtuluşun ancak dışarıdan gelecek yardıma bağlı olduğu Bizans imparatoru XI. Konstantinos tarafından yakından biliniyordu. Bununla beraber Cenova'dan ve bazı adalardan gelenler dışında önemli bir yardım ulaşacağı pek benzemiyordu. Bu sırada Avrupalı krallar tamamen kendi iç işleriyle meşguldüler. Açıkçası kimse Bizans'ı kurtarmak için para ve asker sarf etmek istemiyordu. Bu şartlarda Papa'nın çağrısına uyarak bir Haçlı ordusu oluşturmaları ve harekete geçmeleri pek mümkün görünmüyordu. Bütün bunları bildiği açık olan Bizans'ın son imparatoru yine de şehri sonuna kadar savunmayı şiar edindi; hatta teslim

19 Kritovulos 239-240.

20 Doukas 233.

olma tekliflerini reddetti²¹. Aslında İslâmî kaidelere göre şehrin teslim olması için teklifte bulunmak gerekiyordu. Zira böyle bir durumda şehir antlaşma şartları muvacehesinde kolaylıkla ele geçirilmiş olacaktı. Kritovulos, padişahın büyük bir alıcenaplık göstererek silaha başvurmadan önce Bizanslıları teslim olmaya çağırdığını anlatır. Gönderdiği elçiler Bizanslılara şu teklifte bulunmuşlardır:

“Bizanslılar şehri antlaşma ve sultanın teminatıyla teslim etsinler. Aileleriyle çoluk ve çocuklarıyla ve mallarıyla her türlü rahatsızlık verecek davranışlardan korunmuş halde huzur içerisinde rahatlıkla şehirde kalarak servetleriyle geçimlerini sürdürsünler”.

Ancak şehir halkı bu teklifi kabul etmeyip imparatorlarının şehri sonuna kadar savunma kararını desteklediler²². Bu noktada bazı Osmanlı tarihçileri, imparatorun bir elçi yollayarak şehrin etrafındaki bütün yerleri alabileceğini, ama şehri kendisine bırakmasını, buna karşılık kendisine tabi olacağını, haraçgüzarı arasına gireceğini bildirmiş olduğunu belirtir²³. Muhtemelen bu cevap II. Mehmed'in teslim teklifine karşı verilmiştir. Bunu II. Mehmed'in kabul etmesi tabii ki beklenemezdi.

Böylece başlayan kuşatma bazı önemli safhalar geçirdi. Kuşatmanın bu anlamda seyri kronolojik olarak şöyle gerçekleşti:

6 Nisan'da büyük topun ateşlenmesiyle kuşatma fiilen başlamıştı. 9 Nisan'da Osmanlı gemileri Haliç Limanı'na girebilmek için gerili zinciri zorladı ve buraya saldırdı. 11 Nisan'da top barutları daha zayıf olduğu düşünülen Topkapı-Edirnekapi arasına getirildi, bu arada atışlar sırasında büyük top parçalandı. Bu top daha sonra tamir edilecekti. Fakat topun çıkardığı korkunç ses Bizans halkı üzerinde büyük bir korku ve şaşkınlık yaratmaya yetmişti. Tam bu sırada 12 Nisan'da 145 parçalık Osmanlı donanması da Beşiktaş-Kabataş arasında toplandı, Haliç'teki zincire yöneldi ve buraya ikinci bir saldırı düzenledi. Öte yandan surlara yönelik top atışları sürüyordu. 18 Nisan'da Bayrampaşa Deresi yönündeki surlara yürüyen kuleler yanıştırılıp ilk genel hücum gerçekleştirildi. Bu kuleler aslında hendekleri dolduran ve sur boyuna toprak yığan askerleri gizliyordu. Ancak bunların üzerinden surlara geçme çabaları başarısız oldu, kuleler müdafiler tarafından yakılarak tahrib edildi.

Savaşın en kızıştığı bir anda Osmanlı tarafında büyük bir manevi çöküntüye yol açan olay meydana geldi. Bu hadise kuşatma tarihi bakımından bir dönüm

21 Emecen 2012a, 208–214.

22 Kritovulos 133.

23 Hoca Sadeddin 421.

noktası oldu. Özellikle 20 Nisan'da yardım için gelen üç Ceneviz (Cenova), bir Bizans gemisi Yedikule açıklarında önlerini kapatmaya çalışan Osmanlı donanmasını, rüzgârın da desteğiyle yarıp Haliç'e girmeyi başardı. Bu durum büyük bir ümitsizlik havası estirdiği gibi çeşitli gerekçelerle fethetme karşı çıkan başını Çandarlı Halil Paşa'nın çektiği muhalif kesim için başlıca dayanak oldu. Gençliğinin verdiği atak halinden eser kalmayan II. Mehmed bile neredeyse kuşatmayı kaldırmayı ciddi şekilde düşünmeye başladı. Bu zor durumdan bir çıkış kapısı bulmak gerekiyordu. İşte tam da bu sırada planlamasına ve hazırlıklarına daha Rumeli hisarının inşası sırasında başlanan gemilerin karadan çekilerek Haliç'e indirilmesi işi gündeme getirildi. Akşemseddin'in etkili manevi ağırlığının da tesiriyle genç padişah kuşatmaya devam kararı alınca, hazırlıkları tamamlanmış olan gemilerin nakli işine başlandı.

Bu kararın alınmasından önceki gece, II. Mehmed kuşatmanın kaldırılması ile ilgili tartışmalara bir son vermek ve mücadelenin tekrar büyük bir gayretle sürdürülmesini sağlamak için divan toplamıştı. Bütün vezirler, beyler, ileri gelen kumandanlar ve ulemanın hazır bulunduğu bu genel toplantıda bu dört geminin gelmesinin bir şey ifade etmediğini, cesaretlerinin kırılmamasını, savaş yorgunluğunun ileri sürülmemesini söyledi. Kur'an ve hadislerden örnekler vererek maneviyatı artırıcı telkinlerde bulundu: "*nice hadis, âyât ve mesel ve hikâyât dahi nakl ve rivâyet eyledi*"²⁴. Bu son derece sıkıntılı saatler muhaliflerin seslerinin bastırılmasıyla sonuçlandı. Zira bu zor gecede divan toplantısı yapılmadan önce ordugâhta bulunan Akşemseddin'in padişaha gönderdiği mektup bu anlamda son derece önemlidir. Akşemseddin burada bu başarısızlığın büyük bir hayal kırıklığına yol açtığını, kuşatmanın başarıyla sonuçlanması yolundaki iyi niyetlere gölge düşürdüğünü, düşmanı sevindirdiğini ifade ederek bunda genç hükümdarın da payı olduğuna dair dedikoduların yayıldığını ve "*noksan-rey ve adem-i nefâz-ı hükm*" yani hükmünü yürütmekte aciz kalmakla suçlandığını bildiriyordu²⁵.

Bizzat genç hükümdarı da ima yollu eleştiren bu mektup, bütün gece boyunca yaşananların âdeta birer muhassalası gibidir. Padişahın tereddütleri içinde bulunduğu sırada Akşemseddin'in kuşatmanın devamı yönündeki tavsiyeleri, fethi destekleyen ekip için de büyük önem taşıyordu. Nihayet yaşanan bu psikolojik savaşı II. Mehmed kazanacaktı.

Sonunda 21-22 Nisan gecesi 60 kadar küçük tipteki gemi çekilerek Haliç'e nakledildi. Gemiler daha önceden kısım kısım Çifte Sütunlar mevkiinde yani

24 Tâcizâde *Fetihnâme* 16.

25 *TSMİA*, nr. E. 5584'teki mektup *TSMİA* 1938 'de yayımlanmıştır. Metin için ayrıca bk: İnalçık 1954, 127, metin 217-218; Pertusi 2004, 267-268'deki metin çevirisi problemlidir.

Kabaraş-Beşiktaş arasındaki koyda hazırlanmış, dere boyunu takip ederek Okmeydanı istikametinde Kasımpaşa'dan veya Hz. Eyyüb türbesi karşısından Haliç'e indirilmişti. Osmanlı kaynakları gemilerin yağlı kızaklarla veya tekerleklerle çekildiğini, bu sırada yelkenlerin dahi açıldığını ve rüzgârdan şiştiğini yazarlar²⁶. Surların üzerinden bu olayı izleyen Bizanslılar derin bir şaşkınlık ve korkuya kapılmıştı, yardım için gelen gemilerin gelişine duyulan sevinci tamamen yok etmişti.

23 Nisan'da Bizans imparatorunun tertip ettiği mecliste öncelikli olarak bu gemilerin yakılması kararı alınmıştı, fakat 28 Nisan'da Haliç'teki Türk gemilerini yakmakla vazifelenirilmiş olan kaptan Giocomo Coco bu harekâta başarısız olmuştu ve batan gemisiyle birlikte hayatını kaybetmişti. Bununla birlikte Haliç'e indirilmiş olan gemiler de kuşatmanın kaderini değiştirecek bir rol oynamadı. II. Mehmed için bu tipik bir gözdağı verme ve ordunun maneviyatını artırma vesilesi olmuştu. Bu gemilerden ikinci bir köprü yapıldı, bu seyyar köprü üzerine toplar yerleştirildi ve Haliç kıyısındaki surlar baskı altında tutuldu.

4 Mayıs'ta imparatorun şehirden ayrılması yönündeki Bizans ileri gelenleri tarafından yapılan tekliflere dair Osmanlı tarafına bazı haberler ulaştı. Fakat imparator bu teklifleri reddetmiş ve şehri sonuna kadar savunacağını ve savaşaacağını söylemişti. Hemen ertesi günü Galata sırtlarındaki Osmanlı birlikleri havan toplarıyla şehri yoğun bir bombardımana tuttu, bu sırada bir Ceneviz gemisi isabet alıp battı.

II. Mehmed, 6 Mayıs'ta Edirnekapı-Topkapı arasındaki surlara 30.000 kişinin katıldığı büyük bir hücum düzenledi. Bu harekât artık savaş alanının bu kesim, bölge olacağını açık şekilde gösterdi. Nitekim Osmanlılar bütün güçlerini artık buraya yığmışlardı ve yoğun top atışlarıyla giderek surları zayıflatıyorlardı (7-12 Mayıs). Bizanslılar büyük bir gayretle gedikleri kapamaya ve açılan yerlere kazıklar çakarak engeller oluşturmaya çalıştılar. İkinci büyük hücum yine 30.000 civarındaki kuvvetlerle Tekfursarayı ile Edirnekapı arasındaki surlara geceleyin yapıldı, amaç surların tamirini önlemektir. 16-17-21 Mayıs'ta bir şaşırtma harekâtı gerçekleştirildi, Haliç ağzındaki zinciri kaldırmak için gemilerle saldırı yapıldı, fakat başarı sağlanamadı.

16 Mayıs'ta kuşatma açısından önemli olan bir başka olay cereyan etti. Osmanlı ordusundaki Sırp madenciler, Edirnekapı'da surlar altından tüneller kazdı. Fakat Bizanslılar bunlardan bazılarını fark ettiler ve tüneli çöktürdüler. 18 Mayıs'ta yürüyen kuleler surlara yaklaştırıldı, hendeklere toprak yığıldı ve sur boyuna ka-

²⁶ Bunlar için bk. Emecen 2003, 38-43; 2012a, 254-276.

dar yükseltildi, ancak yürür kule Rum ateşiyle yakıldı. Bununla birlikte kulenin enkazı ve toprak yığılması surlara daha rahat ulaşmayı sağlayan bir yol da açmış oldu. Artık giderek savunma çöküyordu, II. Mehmed Bizanslıların durumunu daha yakından anlamak için bir diplomatik manevra yaptı, 23 Mayıs'ta İsfendiya-roğlu İsmail Bey'i elçilikle imparatora yollayıp teslim olmasını istedi. Teklifin kabul edilmeyeceğini biliyordu, ama şehirdeki durum hakkında doyurucu bir gözleme de sahip olmuştu. Nitekim bu durumu değerlendirdi ve artık son hücumlar için büyük hazırlıkları başlatma zamanı gelmişti.

26 Mayıs'ta Macar kralının elçisi Osmanlı karargâhına gelerek kuşatmayı kaldırmasını, aksi halde Haçlı ordusunun hareket edeceği tehdidinde bulunmuştu, ama II. Mehmed için artık bu işin sonu görüldüğünden Haçlı seferi ihtimaline hiç önem vermedi. O gece Osmanlı ordugâhında büyük şenlikler yapıldı, Bizanslılar moral bozukluğu içinde surlardan bunu şaşkınlıkla izledi. Ertesi günü Haçlı ordusunun harekete geçtiği şayiaları çıktı, muhalifler ve Çandarlı Halil Paşa bu fırsatı değerlendirerek kuşatmanın kaldırılması yolunda faaliyete geçtiler epey de taraftar topladılar. Yapılan divanda sert tartışmalar yaşandı, II. Mehmed bu defa daha kendisinden emin bir tavır sergiledi ve son bir genel hücum yapılması kararı aldırdı. Aynı gün bütün kumandanlarla görüştü, siperleri gezdi, askere moral verdi, manevi bakımdan onlara telkinde bulundu.

28 Mayıs'ta son saldırı için herkese görev taksimi yapıldı. II. Mehmed son derece etkili bir konuşma yaparak kumandanlara ve askerlerin ileri gelenlerine son talimatlarını verdi. Gereken malzemeler surlar karşısına yığıldı. Bu arada askeri şevke getirmek için İslamî geleneğe uygun olarak üç gün yağmaya izin verildi. Bizanslılar ise bu hazırlıklar karşısında hemen siperleri takviye ettiler, bu arada büyük ayinler düzenleyip surlardaki askerleri kutsadılar. İmparator maneviyatı yükseltici bir konuşma yaptı. Kaçışların önlenmesi için sert tedbirler alındı.

29 Mayıs'ta umumi son taarruz şafak sökmeden biraz önce başladı. Üst üste yapılan dalgalar halindeki üç saldırı sonunda Bizanslıların direnişi kırıldı. Direnişin sembolü olan Cenovalı kumandan Giustiniani yaralanıp Haliç'te bekleyen gemisine gidince, savunma çöktü. Müdafaa hattını bırakanlar kendilerini kurtarmak için gemilerin beklediği Haliç'e doğru kaçmaya başladı. Son saldırıda azap askerleri ve yeniçeriler önemli rol oynadı. Güneş henüz yükselmeye başlamadan askerler surları aşmışlardı. İlk girişler top ateşiyle surları çökertilen ve altına açılan içi barut fıçlarıyla dolu tünelin patlatılmasıyla büyük burcu yıkılan Topkapı civarından oldu. Bu arada bir grup yeniçeri surlara bayrak çekerek şehre girildiğinin işaretini verdi²⁷.

27 Emeccen 2012b, 251-260.

İmparator Konstantinos Yedikule istikametine doğru çekilirken rastladığı bir grup azap askeriyile çarpıştı ve burada hayatını kaybetti. İlahi mes'uliyetini yerine getirmişti ve kenti için basit bir nefer gibi canını feda etmekten çekinmemişti²⁸. Daha sonra cesedi giydiği çorap/çizmelerden tanındı, uygun bir yere defnedilmesi için bizzat II. Mehmed tarafından izin verilmişti.

Askerler süratle şehir içine yayıldı ve esir alıp yağmaya başladı. Bazı mahalle halkı askerlere para verip onlarla anlaşarak tahribattan korundu. Pek çok kiliseye hiç dokunulmadı. Bizans halkının bir bölümü Ayasofya'ya sığınmıştı. Artık "Fâtih" unvanını alan Sultan Mehmed o gün öğle sıraları şehre girip Ayasofya'ya gitti, kubbesine çıkıp etrafı seyretti, buraya sığınmış halka ve din adamlarına güvenliklerini sağlanacağı teminatında bulundu. Oradan imparatorluk sarayına gitti. 30–31 Mayıs'ta şehirdeki askerler derhal kontrol altına alındı. Yağmaya son verildi, her tarafa çavuşlar yollanarak şehir halkının emniyeti sağlandı. Binaların tahribi önlendi²⁹. Halkın yerlerinde kalması için tedbirler alındı. Şehirde sivil ve asker olarak hayatını kaybedenlerin 4000 kişi olduğu tespit edildi. Bazı çağdaş Bizans kaynakları ve Batılı kaynaklarda II. Mehmed'in şehirde büyük bir katliam yaptırdığı her tarafı tahrip ettirdiği ifade edilir³⁰. Ancak fetihden hemen sonra şehrin yapılan kadastrosuna ait kayıtlar, çok büyük bir tahribatın olmadığını, özellikle burayı yeni imparatorluğunun merkezi yapmak isteyen II. Mehmed'in şehrin Hıristiyan halkını yerinde tutmaya özel bir çaba gösterdiğini ispatlar³¹. Hatta alınan esirlerin kurtarma paraları dahi padişah tarafından ödenmiş ve bunlar şehirde kendilerine tahsis edilen mahallelerde oturmayı sürdürmüşlerdi. Üstelik geleneğe uygun olarak Ayasofya da camiye çevrildi, tahribat görmedi, yeni sahiplerinin dininin mabedi haline getirildi. Freskleri dahi tahrip edilmedi, yalnızca ince bir sıvayla kapandı.

1 Haziranda Fatih Sultan Mehmed büyük bir alayla yeniden şehre girer, ilk Cuma namazını camiye çevrilen Ayasofya'da kılar, burada hâkimiyet sembolü olarak adına hutbe okuturken bu şehri yeni imparatorluk merkezi yapmak yolun-

28 Genellikle onun aziz bir şehit, kendisini Hıristiyanlığa feda etmiş bir "martir" tanımı literatürde yaygındır. Bunun dikkat çekici tek istisnası Aeneas Sylvius'tur. 1456–57 yıllarında derlediği *Cosmographia* adlı eserinde imparatorun bir krala yakışacak şekilde savaşmadığını, arkasını dönüp kaçarken surların arasındaki dar bir kapıda kalabalığın içinde düşerek ezilip hayatını kaybettiğini yazar. Bunu C. Richerius da 1540'da I. François'e sunduğu Türklerin Tarihini konu alan eserinde tekrarlar. (Nicol 2013, 81–83). Şüphesiz korkakların arasında ezilerek ölen bir imparator motifinin burada öne çıkarılmasının başka psikolojik sebepleri vardır.

29 Kritovulos 247; Doukas 264.

30 Dönemin çağdaş Latin, Rum vb. kaynakları için bk. Pertusi 2004; 2006; 2008.

31 İstanbul'un yapılan ilk tahribi bugüne ulaşmıştır: bk. İnalçık 2012.

da neler yapacağını zihninden geçiriyordu. Onun için bu şehir kozmopolit yapısını muhafaza edecek bir nitelik taşıyacaktı, 1204'ten beri çok şey kaybetmiş bu kadim başkenti yeniden eski şaşalı günlerine döndürmek azmindeydi ve bunun için kimlikleri ve dinleri ne olursa olsun insan gücüne ihtiyaç duyuyordu. Hatta o bir bakıma kendisini eski Bizans'ın da varisi gibi görüyordu. Şimdi Bizans yeni sahiplerinin elinde yeniden kalkınabilirdi. Osmanlı tarihçileri bile onu "*Roma Kayseri*" unvanıyla anmakta bir sakınca görmemişti. Üçüncü Roma bu defa çok farklı bir dinin temsilcilerince başlatılıyordu. Bu yolda II. Mehmed, patriklik makamını bile ihya etti. Bir ölçüde Ortodoksluğun yeni hamisi oldu. O bunu Katolik dünyaya karşı önemli bir manevra olarak da düşünmüş olmalıdır. Birleşme karşıtı olarak tanınan Georgius Scholaris'i buldurup İstanbul'a getirtmesi ve ona Gennadius unvanıyla boş kalan Patriklik makamını vermesi bu bakımdan kayda değer bir gelişmedir. Artık İstanbul yeni sahiplerinin dilinde "*Konstantiniyye*" ve "*İslambol*" olarak anılıyordu³², az sonra da yerli halkın kullandığı "*İstanbul*" adı giderek benimsendi.

İstanbul böylece üç kıt'aya yayılan büyük bir imparatorluğun kozmopolit yapısını aksettiren başkenti haline geldi. İstanbul'un düşüşü, Batı âleminde büyük bir teessür yaratırken doğuda Osmanlıların rakibi olan Müslüman devletlerin idarecilerince pek de büyük bir coşkuyla karşılanmamıştı³³. Bununla birlikte İslam âleminde halk arasında derin bir sevince yol açtı, Osmanlıların yeri ve önemi bu dünyada ön plana çıktı. Artık II. Mehmed için büyük imparatorluğun İstanbul merkezli olarak yeniden inşası vakti gelmişti. O bunu asıl büyük cihat olarak görüyordu. Fetihden sonraki yıllarda İstanbul bir Türk-İslam payitahtına uygun yeni eserlerle süslenirken buranın eski Bizans geçmişi de bütünüyle silinmemişti. Üstelik kentte sadece Müslüman ve Türk ahali değil onlar kadar Hıristiyan ve Yahudi gruplarının yerleşmesi özellikle teşvik edilecekti. Burası yeni fâtihinin oluşturmayı düşündüğü büyük imparatorluğunun "*Babil Kulesi*" gibi küçük bir sembolü olmakta gecikmedi.

32 "İslambol" şeklindeki ifade sanıldığı gibi geç tarihte değil II. Bayezid dönemine ait belgelerde açık şekilde görülmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-ı Defteri, Mütferrik, nr. D.M. d.36806.

33 Bazı örnekler için bk. Emecen 2009, 65-85.

BİBLİYOGRAFYA

Kaynaklar

- Barbaro *Ruznâme*; N. Barbaro, *Konstantiniyye Muhâsarası Ruznâmesi*. Çev. Ş. T. Diler. İstanbul 1976.
- Doukas; M. Doukas, *Tarih: Anadolu ve Rumeli 1362–1462*. Çev. B. Umar. İstanbul 2008.
- Hoca Sadeddin; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-tevârih* I. İstanbul 1279.
- Kritovulos; Kritovulos, *Kritovulos Tarihi* 1451–1467. Çev. A. Çokona. İstanbul 2012.
- Neşri *Cihannüma*; Neşri, *Kitab-ı Cihannüma* II. Haz. F. Unat – M. A. Köymen. Ankara 1957.
- Tâcizâde *Fetihnâme*; Tâcizâde, *Mahruse-i İstanbul Fetihnâmesi*, TOEM İlavesi. İstanbul 1331.
- Tursun Bey; Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*. Haz. M. Tulum. İstanbul 1977.

Modern Literatür

- Ak – Başar 2003; M. Ak – F. Başar, *İstanbul'un Fetih Günlüğü*. İstanbul 2003.
- Anonym.; Anonymous, *Bir Yeniçerinin Hatıratı*. Çev. K. Beydilli. İstanbul 2003.
- Bostan 2009; İ. Bostan, "Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği". Eds. İ. Bostan – S. Özbaran, *Türk Denizcilik Tarihi I*. İstanbul (2009) 85–95.
- De Vires 1997; K. De Vires, "Gunpowder Weapons at the Siege of Constantinople 1453". Ed. Y. Lev, *War and Society in the Eastern Mediterranean*. Leiden (1997) 343–362.
- Dirimtekin 1976; F. Dirimtekin, *İstanbul'un Fethi*. İstanbul 1976.
- Emecen 2003; F. M. Emecen, *İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri*. İstanbul 2003.
- Emecen 2009; F. M. Emecen, "Fatih Sultan Mehmed ve Etrafındaki Dünya: Osmanlı Devleti'nin Doğu Komşuları". *Osmanlı Araştırmaları XXXIII* (2009) 65–85.
- Emecen 2012a; F. M. Emecen, *Fetih ve Kıyamet: 1453*. İstanbul 2012.
- Emecen 2012b; F. M. Emecen, "Menkıbe-Tarih İlişkisinin Çarpıcı Bir Örneği: İstanbul'un Fethinde Surlara İlk Çıkanın Kimliği Meselesi". Eds. M. Fayda, M. Tahralı – M. Karpuzcu, *Yüksek Mimar Dr. İ. Aydın Yüksel'e Armağan*. İstanbul (2012) 251–260.

- Hanak – Philippides 2011; W. K. Hanak – M. Philippides, *The Siege and Fall of Constantinople in 1453: Historiography, Topography and Military Studies*. Surrey 2011.
- İnalcık 1954; H. İnalcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*. Ankara 1954.
- İnalcık 2012; H. İnalcık, *The Survey of İstanbul 1455*. İstanbul 2012.
- Nicol 2013; D. M. Nicol, *Konstantinos Paleologos*. Çev. E. Kurtluoğlu. İstanbul 2013.
- Pertusi 2004; A. Pertusi, *İstanbul'un Fethi I Çağdaşların Tanıklığı*. Çev. M. H. Şakiroğlu. İstanbul 2004.
- Pertusi 2006; A. Pertusi, *İstanbul'un Fethi II Dünyadaki Yankıları*. Çev. M. H. Şakiroğlu. İstanbul 2006.
- Pertusi 2008; A. Pertusi, *İstanbul'un Fethi III İstanbul'un Fethine Dair Neşredilmemiş ve Az Bilinen Metinler*. Çev. M. H. Şakiroğlu. İstanbul 2008.
- Runciman 1972; S. Runciman, *Konstantiniye Düştü*. Çev. D. Türkömer. İstanbul 1972.
- Tansel 1953; S. Tansel, *Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*. Ankara 1953.
- TSMAK 1938; *Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Kılavuzu*. İstanbul 1938.
- Zinkeisen 2011; J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi IV*. Çev. N. Epçeli. İstanbul 2011.